

Т. М. Сукаленко

Національний університет державної податкової служби України

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФІНАНСИСТА

У статті розмежовано поняття «компетенція», «компетентність» розглянуто основні складові та шляхи формування комунікативної компетентності як пріоритетного напрямку у процесі викладання курсу «Українська мова (за професійним спілкуванням)».

Ключові слова: компетенція, компетентність, комунікативна компетентність.

Модернізаційні процеси в системі освіти України пов'язані з упровадженням компетентнісного підходу, який започаткований у 70-х роках минулого століття у працях американських лінгвістів та полягає в набутті та розвитку в студентів набору ключових, загальногалузевих та предметних компетенцій, які визначають їхню успішну адаптацію в суспільстві [1, с.195].

Компетентнісний підхід у процесі викладання курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є своєрідним орієнтиром, який спрямовує професійну діяльність викладача на виконання головної мети мовної освіти – виховання мовної особистості, яка володіє системою лінгвістичних знань, пізнавальних і творчих умінь, соціокультурних навичок, світоглядних переконань, що забезпечить її високий рівень спілкування в різних життєвих ситуаціях [2, с.82]. Ще Іван Огієнко писав: «Без добре виробленої рідної мови нема всенародної свідомості, без такої свідомості нема нації, а без свідомої нації – нема державности, як найвищої громадської організації, в якій вона отримує найповнішу змогу свого всебічного розвитку й виявлення» [3, с.34].

Кожен свідомий громадянин, зокрема майбутній фахівець у сфері фінансів, має керуватися десятьма найголовнішими мовними заповідями (принципами) Івана Огієнка, які є актуальними і в наш час:

1. Мова – то серце народу: гине мова – гине народ.

2. Хто цурається рідної мови, той у сааме серце раниць свій народ.
3. Літературна мова – то головний двигун розвитку духовної культури народу, то найміцніша основа її.
4. Уживання в літературі тільки говіркових мов сильно шкодить культурному об'єднанню нації.
5. Народ, що не створив собі соборної літературної мови, не може зватися свідомою нацією.
6. Для одного народу мусить бути тільки одна літературна мова й вимова, тільки один правопис.
7. Головний рідномовний обов'язок кожного свідомого громадянина – працювати для збільшення культури своєї літературної мови.
8. Стан літературної мови – то ступінь культурного розвитку народу.
9. Як про духовну зрілість окремої особи, так і про зрілість цілого народу судять найперше з культури його літературної мови.
10. Кожний свідомий громадянин мусить практично знати свою соборну літературну мову й вимову та свій соборний правопис, а також знати й виконувати рідномовні обов'язки свого народу [3, с.16-17].

Реалізацію основної мети навчання курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» ми вбачаємо в обізнаності рідномовних обов'язків І. Огієнка та в уміннях застосовувати їх для формування комунікативної компетентності майбутнього фахівця фінансової сфери.

Поняття «компетенція» та «компетентність» виступають основними категоріями компетентнісного підходу.

Мета статті: проаналізувати поняття «компетенція», «компетентність»; розглянути основні складові та шляхи формування комунікативної компетентності як пріоритетного напрямку у процесі викладання курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Питання компетентнісного навчання досліджують такі вчені: І. Акуленко, Н. Бібік, Л. Буркова, Н. Глузман, Л. Коваль, А. Кузьмінський, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Петухова, О. Пометун, О. Савченко, С. Скворцова, Є. Смірнова-Трибульська, Н. Тарасенкова, О. Тімець та ін. [4, с.20-21].

Лексему «компетенція» уперше вжито в роботах німецького мовознавця і філософа В. Гумбольдта. Проте як лінгвістичний термін в обіг її ввів Н. Хомський, який визначив компетенцію як знання мови та протиставив «використанню мови», мовній активності.

У тлумачному словнику під компетенцією прийнято розуміти «добру обізнаність із чим-небудь». В.В. Жаворонкова пропонує під компетенцією розуміти норму освітньої підготовки студента, при цьому визначаючи роль ключових компетенцій, загальних для всіх професій та спеціальностей, універсальних у різних ситуаціях [1, с.194].

На думку С.О. Скворцової, «компетенція» – об'єктивна категорія, суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок, ставлень та ін. у певній сфері діяльності людини як абстрактного носія [5, с.13-14].

Здібність, необхідна для виконання певної мовленнєвої діяльності рідною мовою, прийнято називати комунікативною компетенцією [2]. Узагальнене значення комунікативної компетенції подає О. Селіванова в термінологічній енциклопедії: «здатність мобілізувати різноманітні знання мови (мовну компетенцію), паравербальних засобів, ситуації, правил і норм спілкування, соціуму, культури для ефективного виконання певних комунікативних завдань у відповідних контекстах чи ситуаціях» [6, с.233].

Компетентність, стосовно компетенції, «виступає як інтегративне поняття, що характеризує людину як суб'єкт, який реалізує в практичній діяльності компетенції, якими він володіє» [1, с.194].

Компетентність – «властивість за значенням компетентний», тобто «який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний...» [7, с.54].

Компетентність – «поняття, яке висвітлює аспекти поведінки людини, пов'язані з виконанням роботи, і визначає основну характеристику особистості, яка досягла або здатна домогтися високих результатів у діяльності; або ж сукупність повноважень, прав і обов'язків посадової особи, які вона повинна використовувати для виконання своїх функціональних завдань» [4, с.20].

На думку дослідників, «компетентність» – це «інтегрована характеристика якості особистості, результативний блок, сформований через досвід, знання, вміння, ставлення, поведінкові реакції. Компетентність побудована на комбінації взаємовідповідних пізнавальних відношень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань та вмінь, усього того, що можна мобілізувати для активної дії» [5, с.13-14].

На рівні міжнародних організацій упродовж останніх десятиліть триває пошук підходів до класифікації та добору ключових компетентностей. «Значний внесок у розробці сутності та змісту ключових компетентностей зробила Організація економічного співробітництва та розвитку, якою було започатковано міжнародний проект «Визначення та добір ключових компетентностей», відомий під назвою «DeSeCo» («Definition and Selection of Competencies»). Перелік ключових компетентностей в освітянському та економічному секторах, запропонований 12-ма країнами-учасницями проекту, засвідчив, що комунікативна компетентність усіма країнами віднесена до ключових, як така, що належить до способів роботи та життя в сучасному світі» [4, с.5].

Багатоаспектність у вивченні комунікативної компетентності і наявність різного роду тлумачень цього поняття свідчить про його складність та багатоплановість: «У психології комунікативну компетентність визначають як ситуативну адаптивність і вільне володіння вербальними і невербальними засобами соціальної поведінки; сукупність навичок і умінь, необхідних для ефективного спілкування. З погляду когнітивної лінгвістики комунікативна компетентність – це володіння стратегіями вибору оптимального мовного ресурсу (семантичного «ракурсу», лексичного наповнення, синтаксичної структури, послідовності фраз і комунікативних кроків) для передачі повідомлення; сукупність знань і умінь учасників спілкування у різноманітних умовах (ситуаціях) і з різними комунікантами, набір комунікативних стратегій разом з володінням комунікативними правилами, максимами і конвенціями спілкування. У соціології комунікативна компетентність входить до структури соціального статусу поряд з такими компонентами як спосіб життя, освітні і професійні характеристики індивіда-комуніканта; більше того, маючи достатній запас фонових знань про певне суспільство, можна визначити деякі ознаки соціального статусу індивіда за рівнем його комунікативної компетентності» [4, с.25].

До наукового обігу Д. Хаймс уводить поняття «комунікативна компетентність» в контексті теорії навчання мови й наповнює розуміння компетентності вміннями, набутими через діяльність [5, с.9-11].

У науковій літературі існують два основні підходи до визначення поняття «комунікативна компетентність». Прихильники першого підходу (О. Аршавська, М. Вятютнев, Д. Ізаренков, Д. Крістел, С. Савіньон та інші) пояснюють комунікативну компетентність через поняття «здатність» використовувати

мову в тій або тій сфері спілкування. Дослідники виокремлюють основні ознаки у тлумаченні поняття «комунікативна компетентність»: а) «віднесеність комунікативної компетентності до класу інтелектуальних здібностей індивіда; б) сфера прояву цих здібностей є діяльним процесом, необхідною ланкою якого виступає мовний компонент, так звана мовленнєва діяльність».

Другий підхід пов'язаний з іменами таких учених, як Н. Гез, О. Казарцева, О. Константинова, Ю. Федоренко, Д. Хаймс та ін., які визначають комунікативну компетентність через поняття «знання, навички й уміння». За твердженням дослідників, комунікативна компетентність – це «знання, вміння та навички, необхідні для розуміння чужих та породження власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування» [8, с.26].

Під комунікативною компетентністю також розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування, яка передбачає вміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера [1, с.194].

Відповідно комунікативна компетентність «вимагає певної сформованості знань, умінь і навичок, які здобуваються у процесі спеціально організованого навчання» [8, с.26].

Курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)» покликаний формувати мовну особистість, готову до розв'язання різноманітних комунікативних завдань у всіх сферах спілкування та передбачає зростання не тільки рівня теоретичних знань, але й вдосконалення практичних умінь і навичок, які необхідні для навчання і розвитку особистісно-професійних якостей студента-фінансиста.

На нашу думку, складовими комунікативної компетентності є:

- обізнаність у різних комунікативних ситуаціях;
- можливість взаємодіяти з навколишнім світом;
- вміння контактувати з людьми;
- засоби контролю у спілкуванні;
- знання конструктивного спілкування;
- внутрішнє багатство для побудови результативної комунікативної дії.

Комунікативна компетентність фінансиста, на нашу думку, має формуватися з мовної, культурної, прагматичної, предметної, стратегічної, ілюктивної та представницької видів компетентностей.

Під мовною компетентністю розуміємо: «знання мовного коду, в рамках якого здійснюється комунікація, володіння всіма рівнями мови, стилістикою і правилами мовної трансформації; володіння відповідним тезаурусом – запасом слів, найбільш прийнятних для комунікації у певній соціально-комунікативній ситуації на певну тему, у ширшому значенні – наявність відкритої і гнучкої системи значень, що зберігається в пам'яті індивіда».

Культурна компетентність допоможе студентам-фінансистам «орієнтування у базових елементах культури, ціннісних установках, фонових знаннях, звичаях, ритуалах, стереотипах, притаманних соціокультурному середовищу, в рамках якого ведеться комунікація; володіння навичками спільної (групової) професійної комунікативної діяльності, а також усталеними у певному соціокультурному середовищі стратегіями і тактиками комунікативної діяльності».

Прагматична компетентність є не менш важливою, оскільки вона передбачає «уміння користуватись правилами, конвенціями спілкування, законами ролівої комунікації; когнітивними та інструментальними прийомами, спря-

мованими на самовдосконалення індивідуальної комунікативної діяльності; уміння проектувати ситуації комунікації та обирати ефективний інструментарій та вирішувати конфліктні ситуації».

Предметна компетентність дозволить майбутнім фахівцям в рамках лінгво соціокультурної ситуації спілкування розуміти онтологію зовнішнього і внутрішнього світу та способів їх категоризації.

Стратегічна компетентність полягає в умінні залежно від мети і ситуації комунікації обирати ефективну стратегію і тактику комунікативних дій; вербальну та невербальну поведінку, спрямовану на певні дії, вміння пропагувати ідеї та цінності тощо.

У реалізації комунікативних намірів допоможе ілюктивна компетентність, а у володінні вербальними, невербальними, поведінковими та іншими технологіями стане в нагоді представницька комунікативна компетентність [4, с.26-27].

Таким чином, комунікативна компетентність фінансиста – це спосіб професійного бачення ним ситуації комунікації, володіння сукупністю знань і умінь, спрямованих на продуктивну інтеракцію; володіння стратегіями і тактиками комунікативної діяльності тощо.

Суть комунікативної компетентності, на нашу думку, полягає у спроможності встановити і підтримати контакти з іншими особами; також це визначена система знань, навичок, умінь, позицій, думок і поглядів, за допомогою яких здійснюється ефективне спілкування. Досвід комунікативної компетентності набувається не тільки в процесі безпосереднього спілкування, а й під час опрацювання літератури, перегляду кінофільмів тощо.

Отже, для вдосконалення комунікативної компетентності фінансиста необхідно розвивати навички управління комунікацією за допомогою моделювання ситуацій спілкування, виконання спеціальних завдань, не забуваючи при цьому про розроблення стратегії і тактики спілкування, тобто постановки мети, виділення очікуваних результатів, прогноз поведінки комунікантів тощо.

Список використаних джерел:

1. Жаворонкова В.В. Формування комунікативної компетенції в студентів філологічних факультетів / В.В. Жаворонкова // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – №2(13). – С. 194-197.
2. Вітюк В.В. Основні шляхи формування соціокультурної компетентності учнів загальноосвітніх навчальних закладів / В.В. Вітюк // Семантика мови і тексту: Матеріали XI Міжнародної наукової конференції. – Івано-Франківськ, 2012. – С. 82-85.
3. Огієнко Іван (митрополит Іларіон) Рідна мова / Іван Огієнко (митрополит Іларіон) ; упоряд., авт. передмови та коментарів М.С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2010. – 436 с. (Бібліотечна серія Фундації ім. митрополита Іларіона (Огієнка) «Запізніле вороття». Серія 2. «Зарубіжні першодруки». Том 8).
4. Пашко Л.А. Комунікативна компетентність керівника: навч.-метод. матеріали / Л.А. Пашко, Н.Б. Ларіна, О.М. Руденко ; упоряд. Г.І. Бондаренко. – К. : НАДУ, 2013. – 76 с.
5. Сковрцова С.О. Професійно-комунікативна компетентність учителя початкових класів : монографія / С.О. Сковрцова, Ю.С. Вторнікова. – Одеса : Абрикос Компани, 2013. – 290 с.
6. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: Термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
7. Прокопова О.П. Мовленнєво-комунікативна компетентність як одна із складових професійного становлення фахівця / О.П. Прокопова // Збірник наукових

праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Сер.: Педагогічна. – 2010. – №16. – С. 54-57.

8. Баранюк В.В. Сутнісна характеристика професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи / В.В. Баранюк // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2013. – №1. – С. 24-28.

The article presents an attempt to discriminate between such concepts as «cognizance» and «competence»; it focuses the reader's attention on linguistic, discursive, social-linguistic, illocutionary, strategical, paralinguistic, linguistic-cultural and intercultural cognizance; the author considers the basic constituents and ways of forming communicative competence as a principal orientation of teaching the course «The Ukrainian language (for professional communication)».

Key words: cognizance, competence, communicative competence.

Отримано: 13.11.2015 р.